

BÀI GIẢNG MÔN

HỆ ĐIỀU HÀNH

Giảng viên:

Bộ môn:

Email:

TS. Đào Thị Thúy Quỳnh

Khoa học máy tính - Khoa CNTT1

quynhdao.ptit@gmail.com

1. Silberschatz A., Galvin G., Operating systems concepts, 9th ed, John Willey&Sons, 2013
2. Từ Minh Phương, Bài giảng Hệ điều hành
3. Hà Quang Thụy. Nguyên lý các hệ điều hành. Nxb KHKT 2009
4. Nguyễn Thanh Tùng. Giáo trình hệ điều hành. ĐHBK HN 1999

- ❖ Điểm chuyên cần: 10%
- ❖ Điểm trung bình kiểm tra: 10%
- ❖ Điểm thực hành: 10%
- ❖ Thi cuối kỳ: 70%

1. Chương 1: Giới thiệu chung
2. Chương 2: Hệ thống file
3. Chương 3: Quản lý bộ nhớ
4. Chương 4: Quản lý tiến trình

CHƯƠNG 1: GIỚI THIỆU CHUNG

1. Các thành phần của hệ thống máy tính
2. Khái niệm hệ điều hành
3. Các dịch vụ do HDH cung cấp
4. Giao diện lập trình của HDH
5. Quá trình phát triển và một số khái niệm quan trọng
6. Cấu trúc HDH
7. Một số HDH cụ thể

- Phần cứng: cung cấp các tài nguyên cần thiết cho việc tính toán, xử lý dữ liệu
- Phần mềm: các chương trình cụ thể. (phần mềm hệ thống và phần mềm ứng dụng),
- HDH: phần mềm đóng vai trò trung gian giữa **phần cứng** và **người sử dụng** chương trình ứng dụng, làm cho việc sử dụng hệ thống máy tính được *tiện lợi* và *hiệu quả*

Người sử dụng
Chương trình ứng dụng, chương trình hệ thống và tiện ích
Hệ điều hành
Phần cứng

- Được định nghĩa thông qua mục đích, vai trò, và chức năng trong hệ thống máy tính
  - Hệ thống phần mềm đóng vai trò trung gian giữa người sử dụng và phần cứng của máy tính nhằm thực hiện 2 chức năng cơ bản:
    - Quản lý tài nguyên
    - Quản lý việc thực hiện các chương trình
- => Một cách thuận lợi và hiệu quả!

II. KHÁI NIỆM HỆ ĐIỀU HÀNH

1. Quản lý tài nguyên

- Đảm bảo cho tài nguyên hệ thống được sử dụng một cách có ích và hiệu quả
- Các tài nguyên: bộ xử lý (CPU), bộ nhớ chính, bộ nhớ ngoài (các đĩa), các thiết bị vào ra
- Phân phối tài nguyên cho các ứng dụng hiệu quả:
  - Yêu cầu tài nguyên được HDH thu nhận và đáp ứng bằng cách cấp cho chương trình các tài nguyên tương ứng
  - HDH cần lưu trữ tình trạng tài nguyên
- Đảm bảo không xâm phạm tài nguyên cấp cho chương trình khác
- Ví dụ: Lưu trữ thông tin trên đĩa => HDH cần biết những vùng nào trên đĩa chưa được sử dụng để ghi thông tin lên những vùng này. Việc ghi thông tin cũng cần tính toán sao cho quá trình truy cập khi cần có thể thực hiện nhanh nhất.

II. KHÁI NIỆM HỆ ĐIỀU HÀNH

2. Quản lý việc thực hiện các chương trình

- Nhiệm vụ quan trọng nhất của máy tính là thực hiện các chương trình, 1 chương trình đang trong quá trình chạy gọi là tiến trình (process). Chương trình cần được quản lý để thực hiện thuận lợi, tránh lỗi, đồng thời đảm bảo môi trường để việc xây dựng và thực hiện chương trình được thuận lợi.
- Để chạy chương trình cần thực hiện một số thao tác nhất định =>Hdh giúp việc chạy chương trình dễ dàng hơn, người dùng không cần phải thực hiện thao tác
- Để tạo môi trường thuận lợi cho chtr, hđh tạo ra các máy ảo:
  - Là máy logic với các tài nguyên ảo
  - Tài nguyên ảo mô phỏng tài nguyên thực được thực hiện bằng phần mềm
  - Cung cấp các dịch vụ cơ bản như tài nguyên thực
  - Dễ sử dụng hơn, số lượng tài nguyên ảo có thể lớn hơn số lượng tài nguyên thực

III. CÁC DỊCH VỤ DO HDH CUNG CẤP

- Một trong những nhiệm vụ chủ yếu của HDH là tạo ra môi trường thuận lợi cho các chương trình khác thực hiện và giúp người sử dụng hệ thống dễ dàng.
- Các dịch vụ có thể thay đổi theo từng HDH. Một số HDH có thể cung cấp nhiều dịch vụ khi hệ điều hành khác có thể cung cấp ít dịch vụ hơn.
  - Ví dụ như MS-DOS không cung cấp dịch vụ về bảo mật trong khi Windows NT lại rất chú trọng tới dịch vụ này.

III. CÁC DỊCH VỤ DO HDH CUNG CẤP

- **Tải và chạy chương trình:**
  - Để thực hiện, chương trình được tải từ đĩa vào bộ nhớ, sau đó được trao quyền thực hiện các lệnh
  - Khi thực hiện xong, cần giải phóng bộ nhớ và các tài nguyên
  - Toàn bộ quá trình này tương đối phức tạp song lại diễn ra thường xuyên.
  - => HDH sẽ thực hiện công việc phức tạp và lặp đi lặp lại này
  - Do HDH là chương trình đầu tiên được thực hiện khi khởi động hệ thống nên HDH tự tải mình vào bộ nhớ
- Giao diện với người dùng: cho phép giao tiếp giữa HDH và người dùng: Dưới dạng dòng lệnh, Giao diện đồ họa
- Thực hiện các thao tác vào/ ra dữ liệu

III. CÁC DỊCH VỤ DO HDH CUNG CẤP

- Làm việc với hệ thống file: nhu cầu đọc, ghi, tạo, xóa, chép file hoặc làm việc với thư mục; quản lý quyền truy cập, sao lưu.
- Phát hiện và xử lý lỗi
  - Phát hiện và xử lý kịp thời các lỗi xuất hiện trong phần cứng cũng như phần mềm
  - => Đảm bảo cho hệ thống hoạt động ổn định, an toàn
  - Ví dụ: các lỗi phần cứng như hết bộ nhớ, mất điện, máy in hết mực, hết giấy,...
- Truyền thông:
  - Cung cấp dịch vụ cho phép thiết lập liên lạc và truyền thông tin

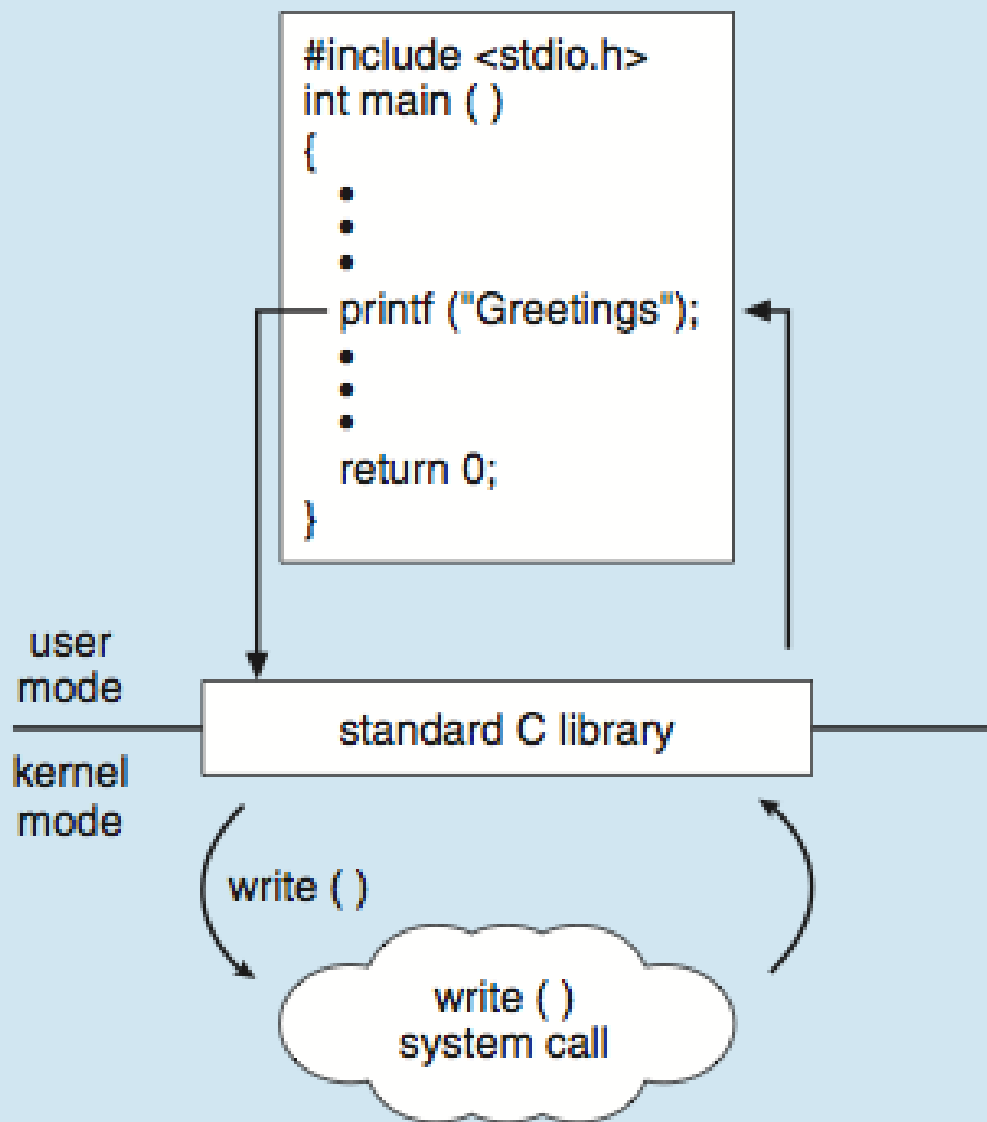
III. CÁC DỊCH VỤ DO HDH CUNG CẤP

- Cấp phát tài nguyên:
  - Trong các hệ thống cho phép nhiều chương trình thực hiện đồng thời cần có cơ chế cấp phát và phân phối tài nguyên hợp lý => người dùng và trình ứng dụng không phải tự thực hiện việc cấp phát tài nguyên mà vẫn đảm bảo cấp ptá công bằng và hiệu quả.
- Dịch vụ an ninh và bảo mật
  - Đối với hệ thống nhiều người dùng thường xuất hiện yêu cầu bảo mật thông tin, tức là người dùng này không tiếp cận được thông tin của người khác nếu không được cho phép => cần đảm bảo để tiến trình không truy cập trái phép tài nguyên (như vùng nhớ, file mở) của tiến trình khác hay chính HDH sẽ thực hiện bằng cách kiểm soát truy cập tới tài nguyên

IV. GIAO DIỆN LẬP TRÌNH CỦA HDH

- Để các chương trình có thể sử dụng được những dịch vụ, HDH cung cấp giao diện lập trình.
- Giao diện này bao gồm các lời gọi hệ thống (system call) mà chương trình sử dụng yêu cầu một dịch vụ nào đó từ phía HDH.
- Lời gọi hệ thống: các lệnh đặc biệt mà CTUD gọi khi cần yêu cầu HDH thực hiện một việc gì đó
- Lời gọi hệ thống được thực hiện qua những thư viện hàm gọi là thư viện hệ thống. Các hàm này sẽ giúp người lập trình gọi lời gọi hệ thống tương ứng của hệ điều hành.

IV. GIAO DIỆN LẬP TRÌNH CỦA HDH

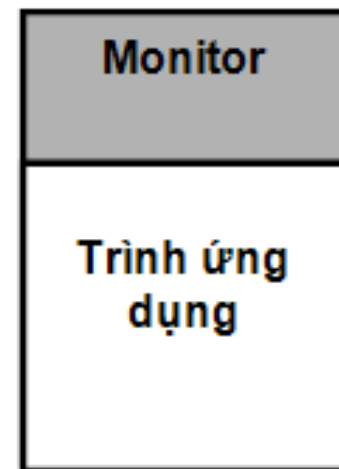

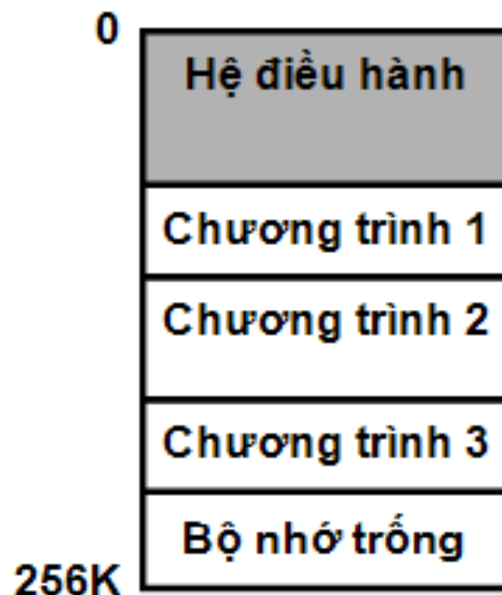
❖ Các hệ thống đơn giản (những năm 40-50 của thế kỷ trước): tốc độ xử lý của máy tính rất thấp, việc vào/ra được thực hiện thủ công và khó khăn. Việc nạp chương trình được thực hiện nhờ công tắc, mạch hàn sẵn, bìa đục lỗ. Trong thời kỳ này, lập trình viên tương tác trực tiếp với phần cứng.

=> Máy tính thời kỳ này chưa có HDH.

- **Xử lý theo mẻ:**
  - Chương trình được phân thành các *mẻ*: gồm những chương trình có yêu cầu giống nhau
  - Toàn bộ mẻ được nạp vào băng từ và được tải vào máy để thực hiện lần lượt
- *Chương trình giám sát* (monitor): mỗi khi một chương trình của mẻ kết thúc, chương trình giám sát tự động nạp chương trình tiếp theo vào máy và cho phép nó chạy => Giảm đáng kể thời gian chuyển đổi giữa hai chương trình trong cùng một mẻ
- Trình giám sát là dạng đơn giản nhất của HDH
- Nhược điểm: Mỗi khi có yêu cầu vào/ra, CPU phải dừng việc xử lý dữ liệu để chờ quá trình vào ra kết thúc. Do tốc độ vào/ra thấp hơn tốc độ CPU rất nhiều nên CPU thường xuyên phải chờ đợi 1 thời gian dài. => hiệu suất CPU thấp.

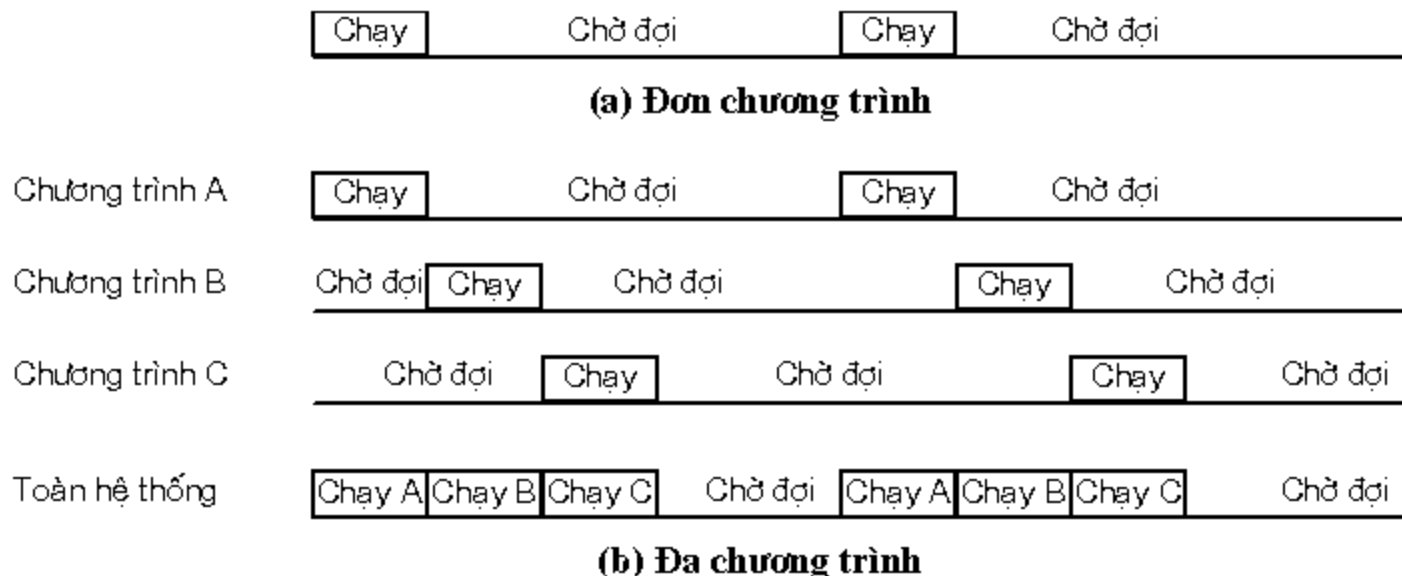

- **Đa chương trình (đa nhiệm):**
  - Hệ thống chứa đồng thời nhiều chương trình trong bộ nhớ
  - Khi một chương trình phải dừng lại để thực hiện vào ra, HDH sẽ chuyển CPU sang thực hiện một chương trình khác
  - => Giảm thời gian chạy không tải của CPU

V. QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN

■ Đa chương trình:

- Thời gian chờ đợi của CPU trong chế độ đa chương trình giảm đáng kể so với trong trường hợp đơn chương trình
- HDH phức tạp hơn rất nhiều so với HDH đơn chương trình
- Đòi hỏi hỗ trợ từ phần cứng, đặc biệt khả năng vào/ra bằng ngắt và DMA

- Đa chương trình (Hạn chế)
  - Mặc dù đa chương trình cho phép sử dụng hiệu quả CPU và các tài nguyên khác của hệ thống song kỹ thuật này không cho người dùng tương tác với hệ thống.
  - Các máy tính thế hệ sau cho phép máy tính và người dùng làm việc trực tiếp thông qua màn hình và bàn phím.
  - Đối với các hệ thống này thì thời gian từ khi người dùng gõ lệnh cho tới khi máy tính phản xạ lại tương đối nhỏ.
  - Kỹ thuật đa chương trình không đảm bảo được thời gian đáp ứng ngắn như vậy.

■ Chia sẻ thời gian:

- Chia sẻ thời gian có thể coi như đa chương trình cải tiến
- CPU lần lượt thực hiện các công việc khác nhau trong những khoảng thời gian ngắn gọi là lượng tử thời gian
- Chuyển đổi giữa các công việc diễn ra với tần số cao và tốc độ CPU lớn
- => Tất cả người dùng đều có cảm giác máy tính chỉ thực hiện chương trình của mình
- => CPU được chia sẻ giữa những người dùng khác nhau tương tác trực tiếp với hệ thống

- Quản lý tiến trình:
  - Tạo và xoá tiến trình
  - Tạm treo và khôi phục các tiến trình bị treo
  - Đồng bộ hoá các tiến trình (lập lịch cho các tiến trình .v.v.)
  - Giải quyết các bế tắc, ví dụ như khi có xung đột về tài nguyên
  - Tạo cơ chế liên lạc giữa các tiến trình

- Quản lý bộ nhớ:
  - Quản lý việc phân phối bộ nhớ giữa các tiến trình
  - Tạo ra bộ nhớ ảo và ánh xạ địa chỉ bộ nhớ ảo vào bộ nhớ thực
  - Cung cấp và giải phóng bộ nhớ theo yêu cầu của các tiến trình
  - Quản lý không gian nhớ đã được cấp và không gian còn trống
(Tiến trình: chương trình đang trong thời gian thực hiện)

- Quản lý vào ra:
  - Đơn giản hoá và tăng hiệu quả quá trình trao đổi thông tin giữa các tiến trình với thiết bị vào ra
- Quản lý tệp và thư mục:
  - Tạo, xóa tệp và thư mục
  - Đọc ghi tệp
  - Ánh xạ tệp và thư mục sang bộ nhớ ngoài
- Hỗ trợ mạng và xử lý phân tán
- Giao diện với người dùng
- Các chương trình tiện ích và ứng dụng

VI. CẤU TRÚC HDH

2. NHÂN CỦA HDH

- HDH gồm rất nhiều thành phần, tuy nhiên độ quan trọng của các tp khác nhau, có những tp không thể thiếu là cơ sở cho toàn hệ thống hoạt động, một số tp của HDH cung cấp chức năng kém quan trọng hơn.
- => chỉ tải những thành phần quan trọng không thể thiếu được vào bộ nhớ gọi là nhân.
- *Nhân (kernel) là phần cốt lõi, thực hiện các chức năng cơ bản nhất, quan trọng nhất của HDH và thường xuyên được giữ trong bộ nhớ*

- Máy tính hiện đại thường được thiết kế với hai chế độ thực hiện chương trình.
  - Nhân chạy trong chế độ đặc quyền – chế độ nhân: là chế độ mà chương trình thực hiện trong đó có đầy đủ quyền truy cập và điều khiển phần cứng máy tính.
  - Chế độ người dùng: chương trình thực hiện trong chế độ người dùng bị hạn chế rất nhiều quyền truy cập và sử dụng phần cứng.
- Việc phân biệt chế độ nhân và chế độ người dùng nhằm mục đích ngăn không cho CTUD vô tình hoặc cố ý thực hiện những thao tác làm ảnh hưởng tới hệ thống.

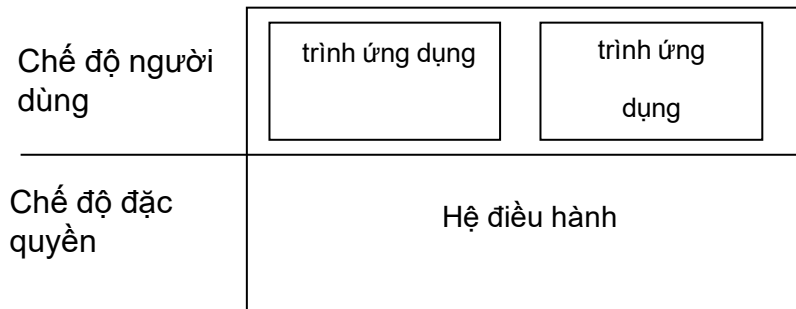
VI. CẤU TRÚC HDH

3. MỘT SỐ CẤU TRÚC HDH

■ Cấu trúc nguyên khối

- Toàn bộ chương trình và dữ liệu của HDH có chung 1 không gian nhớ
- HDH trở thành một tập hợp các thủ tục hay các chương trình con
- Ưu điểm: nhanh, không mất thời gian giữa các không gian nhớ
- Nhược điểm: Không an toàn: khi bất kỳ thành phần nào có sự cố thì toàn bộ hệ thống sẽ không hoạt động đc; Ko mềm dẻo và khó sửa đổi, thêm bớt tp nào sẽ ảnh hưởng tới toàn bộ hệ thống, khi có lỗi khó xác định lỗi do tp nào gây ra.

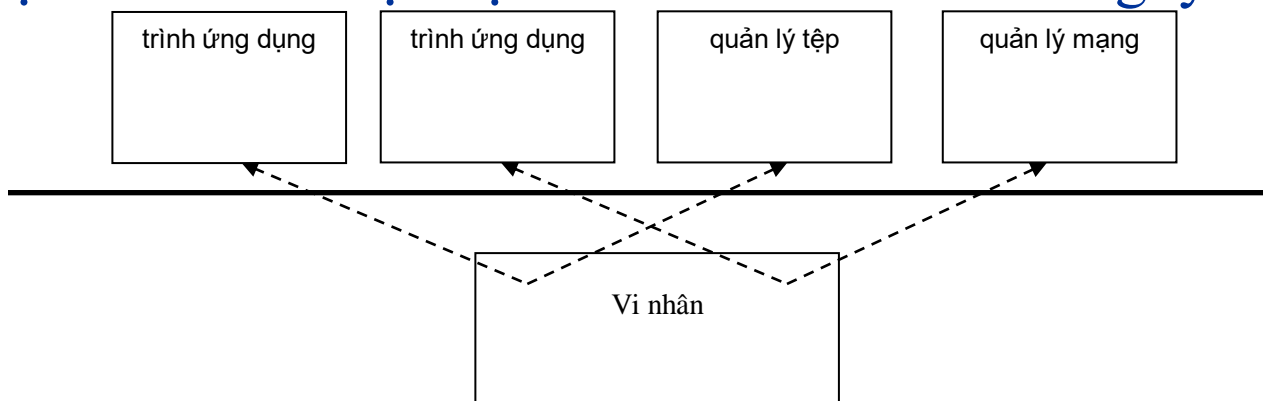
■ Linux

Hình :Cấu trúc nguyên khối

■ Cấu trúc vi nhân

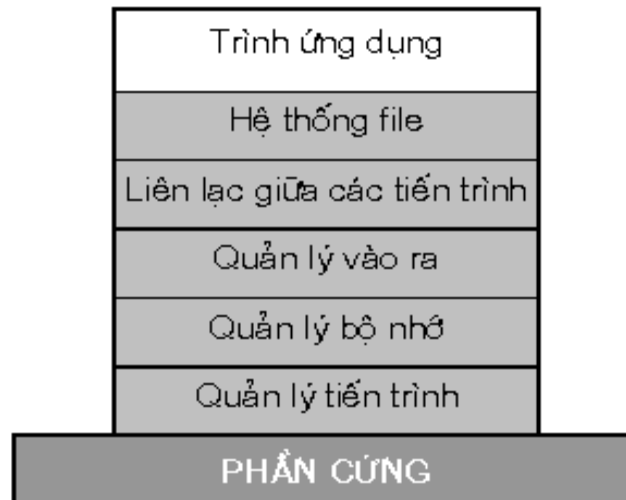
- Nhân có kích thước nhỏ, chỉ chứa các chức năng quan trọng nhất
- Các chức năng còn lại được đặt vào các modul riêng: chạy trong chế độ đặc quyền hoặc người dùng. Khi có yêu cầu từ ứng dụng, nhân sẽ chuyển cho module tương ứng để xử lý và nhận lại kết quả, nhân chủ yếu đóng vai trò trung gian liên lạc.
- Ưu điểm: mềm dẻo, an toàn
- Nhược điểm: tốc độ chậm hơn so với cấu trúc nguyên khối

Hình 1.5 Cấu trúc vi nhân

■ Cấu trúc phân lớp

- Các thành phần được chia thành các lớp nằm chồng lên nhau
- Mỗi lớp chỉ có thể liên lạc với lớp nằm kề bên trên và kề bên dưới
- Mỗi lớp chỉ có thể sử dụng dịch vụ do lớp nằm ngay bên dưới cung cấp
- Ưu điểm: chia nhỏ chứng năng, dễ sử dụng, dễ sửa lỗi
- Nhược điểm: khó thiết kế do khó sắp xếp các chức năng, tốc độ chậm hơn cấu trúc nguyên khối

- UNIX
- MINIX
- LINUX
- MS-DOS
- Windows NT